BEATRYS

MET VIJFTIEN HOUTSNEDEN
VAN VICTOR STUYVAERT

•

UITGAVE A.A.M. STOLS

BEATRIJS

Deze, ongetwijfeld de bekendste, middeleeuwsche legende werd door Broeder Ghijsbrecht in het begin der 14de eeuw op schrift gesteld naar oudere legenden uit de 13de eeuw.

Jan Ligthart noemde de dichter „een waarachtig kunstenaar, die tot op onze dagen oprechte bewondering afdwingt voor zijn talent."

Het gegeven is te bekend om hier in uittreksel te worden weergegeven. De tekst, die hier herdrukt is, bevindt zich, behoudens enkele wijzigingen van hoofdletters en interpunctie, welke noodig zijn voor eene gedrukte uitgave, in een handschrift dat berust ter Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage.

De reeks houtsneden van Victor Stuyvaert werden de welkome aanleiding tot het herdrukken van deze Maria-legende, een der weinige voortbrengselen uit onze Middeleeuwsche letteren die tot op heden ook buiten den kring der litteratoren, een groote populariteit bezit.

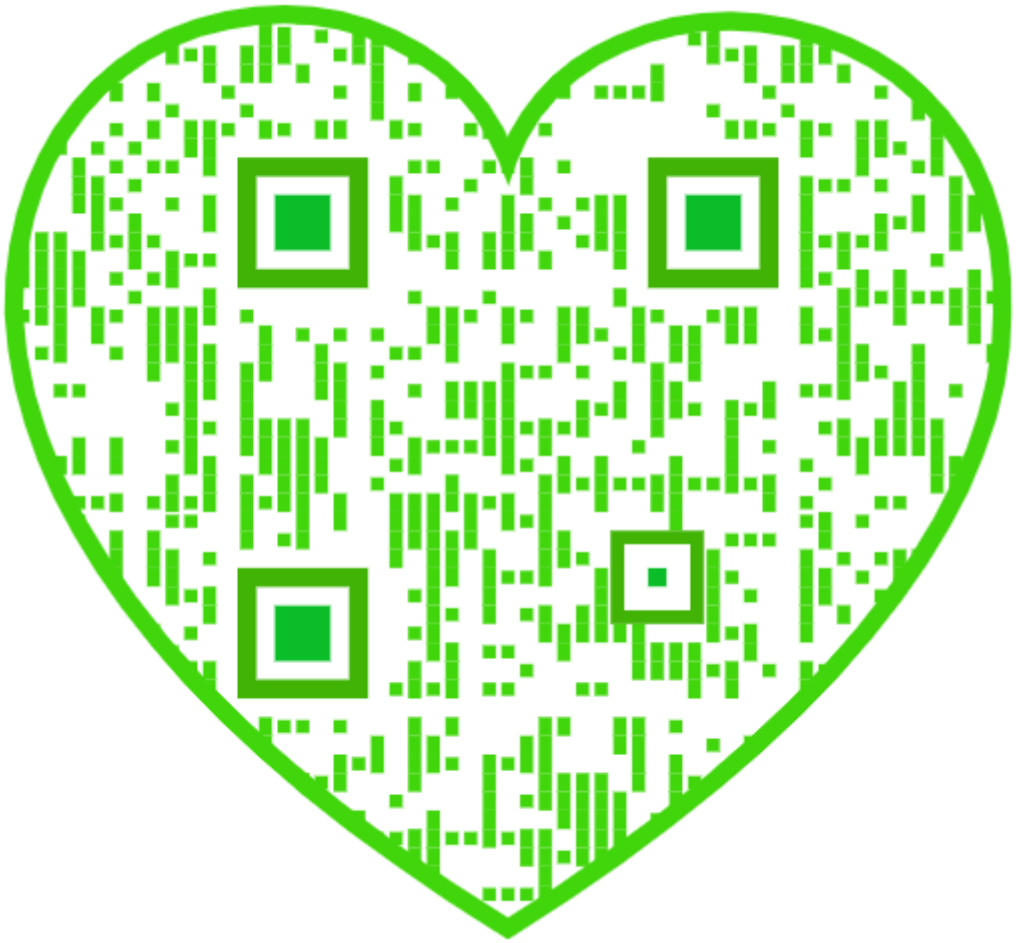

A
A
M
S

BEATRIJS

BEATRIJS

EEN MIDDELEEUWSCHE LEGENDE

MET HOUTSNEDEN VAN
V. STUYVAERT

A.A.M. STOLS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
MAASTRICHT-BRUSSEL

VAN dichten comt mi cleine bate;
Die liede raden mi, dat ic 't late
Ende minen sin niet en vertare.
Maer om die doghet van Hare,
Die moeder ende maghet es bleven,
Hebb' ic een scone mieracle op heven,
Die God sonder twivel toghede
Marien t'eren, Die 'ne soghede.
Ic wille beghinnen van ere nonnen
Een ghedichte, God moet mi onnen,
Dat ic die poente moet wel geraken
Ende een goet ende daer af maken,
Volcomelijc na der waerheide,
Als mi broeder Ghijsbrecht seide,
Een begheven Willemijn;
Hi vant in die boeke sijn;
Hi was een out, ghedaghet man.

DIE nonne, daer ic af began,
Was hovesche ende subtijl van zeden;
Men vint ghene noch heden,
Die haer ghelijct, ic wane,
Van zeden ende van ghedane.

Dat ic prisede hare lede,
Sonderlinghe haer scoenhede,
Dat 's een dinc, dat niet en dochte.
Ic wille u segghen, van wat ambochte
Si plach te wesen langhen tijt:
In 't cloester daer si droech abijt,
Costersse was si daer,
Dat segg 'ic u al over waer:
Si ne was lat no traghe,
No bi nachte, no bi daghe,
Si was snel te haren werke;
Si plach te ludene in die kerke;
Si ghereide 't licht ende ornament
Ende dede op staen al 't covent.

DESE ioffrouwe en was niet sonder
Der minnen, die groot wonder
Pleecht te werken achter lande.
Bi wilen comt er af scande,
Quale, toren, wedermoet;
Bi wilen bliscap ende goet.
Den wisen maect si oec soe ries,
Dat hi moet bliven in 't verlies,

Ees 't hem lieft ofte leet.
Si dwingt sulken, dat hi ne weet
Weder spreken ofte swighen,
Daer hi loen af waent ghecrighen.
Meneghe worpt si onder voet,
Die op staet, als 't haer dunct goet.
Minne maect sulken milde,
Die liever sine ghiften hilde,
Dade hij 't niet bider minnen rade.
Noch vint men liede soe ghestade,
Wat si hebben, groot oft clene,
Dat hen die minne gheeft ghemene:
Welde, bliscap ende rouwe;
Selke minne het' ic ghetrouwe.
In const u niet gheseggen als,
Hoe vele gheluux ende onghevals
Uter minnen beken ronnen.
Hier omme en darf men niet veronnen
Der nonnen, dat si niet en conste ontgaen
Der minnen, die se hilt ghevaen:
Want die duvel altoes begheert
Den mensche te becorne ende niet en cesseert,
Dach ende nacht, spade ende vroe,
Hi doet er sine macht toe.

Met quaden listen, als hi wel conde,
Becordi se met vleescheliker sonde,
Die nonne, dat si sterven waende.
Gode bat si ende vermaende,
Dat Hi se troeste dore Sine ghenaden.
Si sprac: ,,Ic ben soe verladen
Met starker minnen ende ghewont,
Dat weet Hi, Dien 't al es cont,
Die niet en es verholen,
Dat mi die crancheit sal doen dolen.
Ic moet leiden een ander leven,
Dit abijt moet ic begheven."

NU hoert, hoe 't er na verghinc:
Si sende om den ionghelinc,
Daer si toe hadde grote lieve,
Oetmoedelijc met enen brieve,
Dat hi saen te hare quame,
Daer laghe ane sine vrame.
Die bode ghinc daer de ionghelinc was.
Hi nam den brief ende las,
Die hem sende sijn vriendinne.
Doe was hi blide in sinen sinne!

Hi haest 'em te comen daer.
Sint dat si out waren twaelf iaer,
Dwanc die minne dese twee,
Dat si dogheden menech wee.

HI reet, soe hi ierst mochte,
Ten cloester, daer hi se sochte.
Hi ghinc sitten voer 't fensterkijn
Ende soude gheerne, mocht sijn,
Sijn lief spreken ende sien.
Niet langhe en merde si na dien;
Si quam ende woudene vanden
Vor 't fensterkijn, dat met yseren banden
Dwers ende lanx was bevlochten.
Menech werven si versochten,
Daer hi sat buten ende si binnen,
Bevaen met alsoe starker minnen.
Si saten soe een langhe stonde,
Dat ic 't ghesegghen niet en conde,
Hoe dicke verwandelde hare blye.
„Ay mi!" seitsi, „aymie!
Vercoren lief, mi es soe wee,
Sprect ieghen mi een wort oft twee,

Dat mi 't herte conforteert;
Ic ben, die troest ane u begheert!
Der minnen strael stect mi in 't herte,
Dat ic doghe grote smerte;
In mach nemmermeer verhoghen,
Lief, ghi en hebbet uut ghetoghen!"

HI antworde met sinne:
„Ghi wet, wel lieve vriendinne,
Dat wi langhe hebben ghedragen
Minne al onsen daghen.
Wi en hadden nye soe vele rusten,
Dat wi ons eens ondercusten.
Vrouwe Venus, die godinne,
Die dit brachte in onsen sinne,
Moete God onse Here verdoemen,
Dat si twee soe scone bloemen
Doet vervaluen ende bederven.
Const' ic wel ane u verwerven,
Ende ghi d'abijt wout nederleggen,
Ende mi enen sekeren tijd seggen,
Hoe ic u ute mochte leiden,
Ic woude riden ende ghereiden

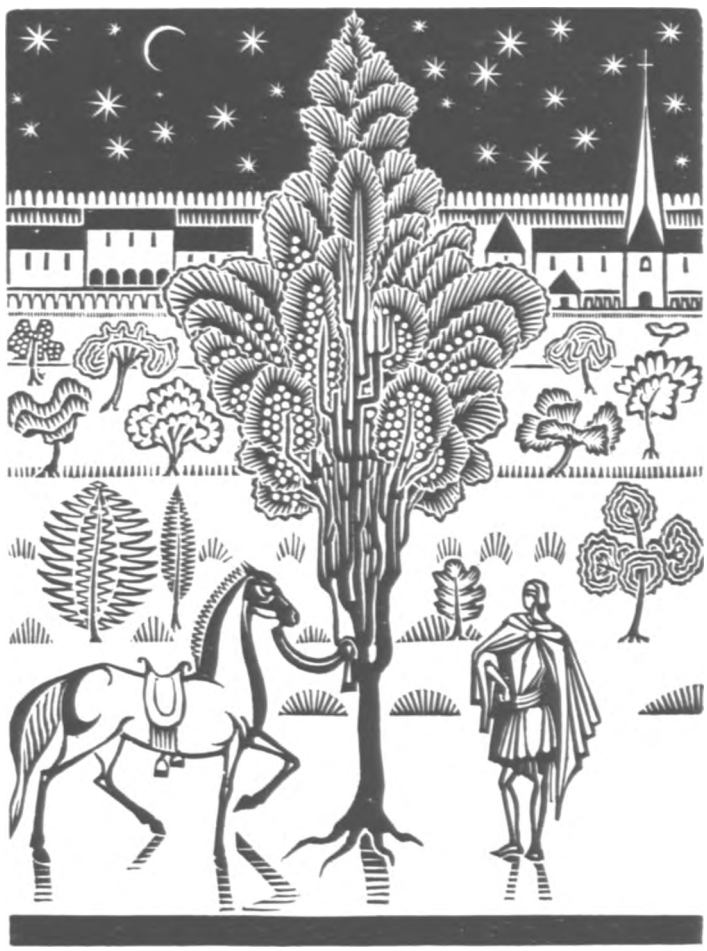

Goede cleder diere van wullen
Ende die met bonten doen vullen,
Mantel, roc ende sercoet.
In begheve u te ghere noet;
Met u will' ic mi aventueren,
Lief, leet, 't suete metten sueren.
Nemt te pande mijn trouwe!"
„Vercorne vrient," sprac die ioncfrouwe
„Die will' ic gherne van u ontfaen,
Ende met u soe verre gaen,
Dat niemen en sal weten in dit covent
Werwaert dat wi sijn bewent.
Van t'avont over acht nachte
Comt ende nemt mijns wachte
Daer buten in den vergier
Onder enen eglentier.
Wacht daer mijns, ic come uut
Ende wille wesen uwe bruut,
Te varen daer ghi begheert;
En si dat mi siecheit deert
Ocht saken, die mi sijn te swaer,
Ic come sekerlike daer,
Ende ic begheert van u sere,
Dat ghi daer comt, lieve ionchere."

DIT gheloefde elc anderen.
Hi nam orlof ende ghinc wanderen
Daer sijn rosside ghesadelt stoet.
Hi satt er op metter spoet
Ende reet wech sinen telt
Ter stat wert over een velt.
Sijns lieves hi niet en vergat.
's Anders daghes ghinc hi in die stat;
Hi cochte blau ende scaerlaken,
Daer hi af dede maken
Mantele ende caproen groet
Ende roc ende sorcoet,
Ende na recht ghevoedert wel.
Niemen en sach beter vel
Onder vrouwen cledere draghen;
Si prijsden 't alle die 't saghen.
Messe, gordele ende almoniere
Cocht [h]i haer goet ende diere;
Huven, vingherline van goude
Ende chierheit menechfoude.
Om al die chierheit dede hi proeven,
Die eneger bruut soude behoeven.
Met hem nam hi vijfhondert pont
Ende voer in ere avonstont

Heymelike buten der stede.
Al dat scoenheide voerd 'i mede
Wel ghetorst op sijn paert,
Ende voer alsoe ten cloestere waert,
Daer si seide, in den vergier,
Onder enen eglentier.
Hi ghinc sitten neder in 't cruut,
Tote sijn lief soude coomen uut.

VAN hem lat[e] ic nu die tale
Ende segghe u van der scoender smale.
Vore middernacht lude si mettine.
Die minne dede haer grote pine.
Als mettenen waren ghesongen
Beide van ouden ende van iongen,
Die daer waren in 't covent,
Ende si weder waren ghewent
Opten dormter al ghemene,
Bleef si in den coer allene
Ende si sprac haer ghebede,
Als [s]i te voren dicke dede.
Si knielde voer den outaer
Ende sprac met groten vaer:

,,Maria, Moeder, soete name,
Nu en mach minen lichame
Niet langher in d'abijt gheduren.
Ghi kint wel in allen uren
's Menschen herte ende sijn wesen;
Ic hebbe ghevast ende ghelesen,
Ende ghenomen discipline,
Het 's al om niet dat ic pine;
Minne worpt mi onder voet,
Dat ic der werelt dienen moet.
Alsoe waerlike als Ghi, Here Lieve,
Wort ghehanghen tusschen twee dieve
Ende aen 't Cruce wort gherecket,
Ende Ghi Lazaruse verwecket,
Daer hi lach in den grave doet,
Soe moetti kinnen minen noet
Ende mine mesdaet mi vergheven:
Ic moet in swaren sonden sneven!"

NA desen ghinc si uten core
t'Eenen beelde, daer si vore
Knielde, ende sprac hare ghebede,
Daer Maria stont ter stede.

Si riep: „Maria", onversaghet,
„Ic hebbe U nach ende dach geclaghet
Ontfermelike mijn vernoy,
Ende mi en es niet te bat een hoy!
Ic werde mijns sins te male quijt
Bliv' ic langher in dit abijt."
Die covel toech si ute al daer
Ende leid se op Onser Vrouwen outaer.
Doen dede si ute hare scoen.
Nu hoert, wat si sal doen,
Die slotele van der sacristiën
Hinc si voer dat beelde Mariën;
Ende ic seg 't u over waer,
Waer omme dat si se hinc al daer:
Of men se te priemtide sochte,
Dat men se best daer vinden mochte.
Het 's wel recht in alder tijt,
Wie vore Mariën beelde lijt,
Dat hi sijn oghen derwaert sla,
Ende segge „Ave", eer hi ga,
„Ave Maria;" daer omme si ghedinct,
Waer omme dat si die slotel daer hinc.

NU ghinc si danen dor den noet
Met enen pels al bloet,
Daer si een dore wiste,
Die si ontsloet met liste,
Ende ghinck er heymelijc uut,
Stillekine sonder gheluut.
In den vergier quam si met vare;
Die iongelinc wart haers gheware.
Hi seide: „Lief, en verveert u niet,
Het 's u vrient, dat ghi hier siet."
Doen si beide te samen quamen,
Si begonste hare te scamen,
Om dat si in eene pels stoet
Bloets hoeft ende barvoet.
Doen seid' [h]i: „Wel scone lichame,
U soe waren bat bequame
Scone ghewaden ende goede cleder.
Hebt er mi om niet te leder,
Ic sal se u gheven sciere."
Doen ghinghen si onder den eglentiere,
Ende alles dies si behoeft,
Des gaf hi hare ghenoech.
Hi gaf haer cleder twee paer,
Blau waes 't, dat si aen dede daer,

Wel ghescepen in 't ghevoech.
Vriendelike hi op haer loech.
Hi seide: „Lief, dit hemelblau
Staet u bat dan dede dat grau."
Twee cousen toech si ane,
Ende twee scoen cordewane,
Die hare vele bat stonden
Dan scoen die waren ghebonden.
Hoet cleder van witter ziden
Gaf hi hare te dien tiden,
Die si op haer hoeft hinc.
Doen cusse se die ionghelinc
Vriendelike aen haren mont.
Hem dochte, daer si voer hem stont,
Dat die dach verclaerde.
Haestelike ghinc hi t'sinen paerde,
Hi sette se voer hem in 't ghereide.
Dus voren si henen beide
Soe verre, dat began te daghen,
Dat si hen nyemen volghen en saghen.
Doen began 't te lichtene in 't Oest.
Si seide: „God, alder werelt troest,
Nu moeti ons bewaren.
Ic sie den dach verclaren!

War[e] ic met u niet comen uut,
Ic soude prime hebben gheluut,
Als ic wilen was ghewone
In den cloester van religione.
Ic ducht, mi die vaert sal rouwen;
Die werelt hout soe cleine trouwe,
Al hebb' ic mi ghekeert daeran;
Si slacht den losen coman,
Die vingherline van formine
Vercoept voer guldine."

„AY, wat segdi, suverlike,
Ocht ic u emmermeer beswike,
Soe moete mi God scinden!
Waer dat wi ons bewinden,
In scede van u te ghere noet,
Ons en scede die bitter doet.
Hoe mach u aen mi twien?
Ghi en hebt aen mi niet versien,
Dat ic u fel was ofte loes.
Sint dat ic u ierst vercoes,
En hadd' ic niet in minen sinne
Ghedaen een keyserinne;

Op dat ic haers werdech ware,
Lief, en liete u niet om hare,
Des moghedi seker wesen.
Ic vore met ons, ute ghelesen
Vijfhondert pont wit selverijn,
Daer seldi, lief, vrouwe af sijn.
Al varen wi in vremde lande,
Wi ne derven verteren ghene pande
Binnen desen seven iaren."
Dus quamen si den telt ghevaren
's Morgens aen een foreest,
Daer die voghele hadden feest.
Si maecten soe groet ghescal,
Dat men 't hoerde over al:
Elc sanc na der naturen sine.
Daer stonden scone bloemkine
Op dat groene velt ontploken,
Die scone waren ende suete roken.
Die locht was claer ende scone.
Daer stonden vele rechte bome,
Die ghelovert waren rike.
Die ionghelinc sach op die suverlike,
Daer hi ghestade minne toe droech.
Hi seide: „Lief, waer 't u ghevoech,

Wi souden beeten ende bloemen lesen,
Het dunct mi hier scone wesen.
Laet ons spelen der minnen spel."
„Wat segdi," sprac si, „dorper fel,
Soud' ic beeten op 't felt,
Ghelijc enen wive die wint ghelt
Dorperlijc met haren lichame,
Seker, soe hadd'ic cleine scame!
Dit en ware u niet ghesciet,
Waerdi van dorpers aerde niet!
Ic mach mi bedinken onsochte.
Godsat hebdi die 't sochte!
Swighet meer deser talen
Ende hoert die voghele in den dalen,
Hoe si singhen ende hem vervroyen;
Die tijt sal u te min vernoyen.
Als ic bi u ben al naect
Op een bedde wel ghemaect,
Soe doet al, dat u ghenoecht
Ende dat uwer herten voeght.
Ic heb's in mijn herte toren,
Dat ghij 't mi heden leit te voren."

HI seide: „Lief, en belghet u niet.
Het dede Venus, die 't mi riet.
God geve mi scande ende plaghe,
Ocht ic u emmermeer ghewaghe."
Si seide: „Ic vergheef 't u dan,
Ghi sijt mijn troest voer alle man
Die leven onder den trone.
Al levede Absolon, die scone,
Ende ic des wel seker ware
Met hem te levene dusent iare
In weelden ende in rusten,
In liet 's mi niet ghecusten;
Lief, ic hebbe u soe vercoren,
Men mocht mi dat niet legghen voren,
Dat ic uwes soude vergheten;
War[e] ic in hemelrike gheseten
Ende ghi hier in ertrike,
Ic quame tot u sekerlike!
Ay God, latet onghewroken,
Dat ic dullijc hebbe ghesproken!
Die minste bliscap in hemelrike
En es hier ghere vrouden ghelike;
Daer es die minste soe volmaect,
Datter zielen niet en smaect,

Dan Gode te minnen sonder inde.
Al erdsche dinc es ellinde,
Si en doeghet niet een haer
Jeghen die minste die es daer.
Die 're om pinen die sijn vroet,
Al ees 't dat ic dolen moet
Ende mi te groten sonden keren
Dore u, lieve scone ionchere."

DUS hadden si tale ende wedertale.
Si reden berch ende dale.
In can u niet ghesegghen wel
Wat tusschen hen tween ghevel.
Si voren alsoe voert,
Tes si quamen in een poert,
Die scone stont in enen dale,
Daer soe bequaem 't hem wale,
Dat sie 're bleven der iaren seven
Ende waren in verweenden leven
Met ghenuechten van lichamen,
Ende wonnen twee kinder t'samen.
Daer na den seven iaren,
Alse die penninghen verteert waren,

Moesten si teren van den pande,
Die si brachten uten lande.
Cleder, scoenheit ende paerde
Vercochten si te halver waerde
Ende brochten 't al over saen.
Doen en wisten si wat bestaen;
Sie en conste ghenen roc spinnen,
Daer sie met mochte winnen.
Die tijt wart in den lande diere
Van spisen, van wine ende van biere
Ende van al dat men eten mochte.
Dies hem wart te moede onsochte;
Si waren hem liever vele doet,
Dan si hadden ghebeden broet.
Die aermoede maecte een ghesceet
Tusschen hem beiden, al waes 't hem leet.
Aen den man ghebrac dierste trouwe;
Hi liet se daer in groten rouwe
Ende voer te sinen lande weder.
Si en sachen met oghen nye zeder.
Daer bleven met hare ghinder
Twee uter maten scone kinder.

SI sprac: „Het 's mi comen soe,
Dat ic duchte spade ende vroe.
Ic ben in vele doghens bleven.
Die ghene heeft mi begheven,
Daer ic mi trouwen toe verliet.
Maria, Vrouwe, oft Ghi ghebiet,
Bidt vore mi ende mine twee ionghere,
Dat wi niet en sterven van honghere.
Wat sal ic doen, elendech wijf?
Ic moet beide, ziele ende lijf,
Bevlecken met sondeghen daden.
Maria, Vrouwe, staet mi in staden!
Al const'ic enen roc spinnen,
In mocht er niet met winnen
In tween weken een broet.
Ic moet gaen dor den noet
Buten der stat op 't felt
Ende winnen met minen lichame ghelt,
Daer ic met mach copen spise.
In mach in ghere wise
Mijn kinder niet begheven"
Dus ghinc si in een sondech leven.
Want men seit ons overwaer,
Dat si langhe seve iaer

Ghemene wijf ter werelt ghinc
Ende meneghe sonde ontfinc,
Dat haer was wel onbequame,
Die si dede metten lichame,
Daer si cleine ghenuechte hadde in;
Al dede sij 't om een cranc ghewin,
Daer si haer kinder met onthelt.
Wat holpt al vertelt,
Die scamelike sonden ende die zwaer,
Daer si in was veertien iaer?
Maer emmer en liet si achter niet,
Had si rouwe oft verdriet,
Si ne las alle daghe met trouwen
Die seven ghetiden van Onser Vrouwen;
Die las si Haer te loven ende t'eren,
Dat Si se moeste bekeren
Uten sondeliken daden,
Daer si was met beladen.
Bi ghetale veertien iaer;
Dat seggh' ic u over waer.
Si was seven iaer metten man,
Die twee kindere an hare wan,
Die se liet in ellinde,
Daer si doghede groet meswinde.

D'ierste seven iaer hebd'i gehoert;
Verstaet hoe si levede voert.

ALS die veertien iaer waren gehedaen,
Sinde haer God in 't herte saen
Berouwennesse alsoe groet,
Dat si met enen swerde al bloet
Liever liete haer hoe[f]t af slaen,
Dan si meer sonden hadde ghedaen
Met haren lichame, als [s]i plach.
Si weende nacht ende dach,
Dat haer oghen selden drogheden;
Si seide: „Maria, die Gode soghede,
Fonteyne boven alle wiven,
Laet mi in der noet niet bliven
Vrouwe, ic neme U t'orconden,
Dat mi rouwen mine sonden,
Ende sijn mi herde leet.
Der es soe vele, dat ic en weet
Waer ic se dede ocht met wien!
Ay lacen! Wat sal mijns ghescien?
Ic mach wel ieghen d'ordeel sorgen, —
D'oghen Gods sijn mi verborgen, —

Daer alle sonden selen bliken,
Beide van armen ende van riken,
Ende alle mesdaet sal sijn ghewroken,
Daer en si vore biechte af ghesproken
Ende penitencie ghedaen;
Dat wet[e] ic wel, sonder waen.
Des ben ic in groten vare.
Al drogh' ic alle daghe een hare
Ende croep er met van lande te lande
Over voete ende over hande,
Wullen, barvoet, sonder scoen,
Nochtan en const ic niet ghedoen,
Dat ic van sonden worde vri,
Maria, Vrouwe, Ghi en troest mi,
Fonteyne boven alle doghet!
Ghi hebt den meneghen verhoghet,
Alse wel Teophuluse sceen;
Hi was der quaetster sonderen een
Ende hadd'em den duvel op ghegeven,
Beide ziele ende leven,
Ende was worden sijn man;
Vrouwe, Ghi verloesset [h]en nochtan.
Al ben ic een besondech wijf
Ende een onghetroest keytijf,

In wat leven ic noy was,
Vrouwe, ghedinct dat ic las
t' Uwer eren een ghebede!
Toent aen mi U oetmoedechede,
Ic ben ene die es bedroevet
Ende Uwer hulpen wel behoevet,
Dies magh ic mi verbouden.
En bleef hem nye onvergouden,
Die U gruete, Maget vrië,
Alle daghe met ere „Ave Marië".
Die U ghebet gerne lesen,
Sie moeghen wel seker wesen,
Dat hem daer af sal comen vrame;
Vrouwe, het 's U soe wel bequame,
Uutvercorne Gods Bruut.
U Sone sinde U een saluut
Te Nazaret, daer Hi U sochte,
Die U ene boetscap brochte,
Die nye van bode was ghehoert;
Daer omme sijn U die selve woert
Soe bequame sonder wanc,
Dat Ghij 's wet elken danc,
Die U gheerne daer mede quet.
Al waer hi in sonden belet,

Ghi sout [h]en te ghenaden bringhen
Ende voer Uwen Sone verdinghen."
Dese bedinghe ende dese claghe
Dreef die sondersse alle daghe.
Si nam een kint in elke hant,
Ende ghinck er met doer 't lant,
In armoede van stede te steden
Ende levede bi der beden.
Soe langhe dolede si achter d'lant,
Dat si den cloester weder vant,
Daer si hadde gheweest nonne,
Ende quam daer 's avons na der sonne
In ere weduwen huus spade,
Daer si bat herberghe doer ghenade,
Dat si daer 's nachts mochte bliven.
„Ic mocht u qualijc verdriven,"
Sprac die weduwe, „met uwen kinderkinen.
Mi dunct, dat si moede scinen.
Ruust u ende sit neder;
Ic sal u deilen weder
Dat mi verleent Onse Here
Doer Siere Liever Moeder ere."
Dus bleef si met haren kinden
Ende soude gheerne ondervinden,

Hoe 't in den cloester stoede.
„Segt mi," seit si „vrouwe goede,
Es dit covint van ioffrouwen?"
„Jaet," seit si, „bi miere trouwen,
Dat verweent es ende rike;
Men weet niewer sijns ghelike.
Die nonnen die 're abijt in draghen,
In hoerde nye ghewaghen
Van hem gheen gherochten.
Dies si blame hebben mochten."

DIE daer bi haren kinderen sat,
Si seide: „waer bi segdi dat?
Ic hoerde binnen deser weken
Soe vele van ere nonnen spreken;
Als ic verstoet in minen sinne,
Soe was si hier costerinne.
Die 't mi seide, hi ne loech niet:
Het's binnen veertien iaren ghesciet,
Dat si uten cloester streec.
Men wiste noyt, waer si weec
Oft in wat lande si inde nam."
Doen wert die weduwe gram

Ende seide: „Ghi dunct mi reven!
Derre talen seldi begheven
Te segghene van der costerinnen
Oft ghi en blijft hier niet binnen!
Si heeft hier costersse ghesijn
Veertien iaer den termijn,
Dat men haers noyt ghemessen conde
In al den tiden éne metten stonde,
Hen si dat si waer onghesont.
Hi ware erger dan een hont,
Die 're af seide el dan goet;
Si draghet soe reynen moet,
Die eneghe nonne draghen mochte.
Die alle die cloesters dore sochte,
Die staen tusschen Elve ende Geronde,
Ic wane men niet vinden en conde
Ne ghene die gheesteliker leeft!"

DIE alsoe langhe hadde ghesneeft,
Dese tale dochte haer wesen wonder,
Ende seide: „Vrouwe, maect mi conder.
Hoe hiet haer moeder ende vader?"
Die noeme si se beide gader.

Doen wiste si wel, dat si haer meende.
Ay God! Hoe si 's nachs weende
Heymelike voer haer bedde!
Si seide: „Ic en hebbe ander wedde
Dan van herten groet berouwe.
Sijt in mijn hulpe, Maria, Vrouwe!
Mijn sonden sijn mi soe leet,
Sagh ic enen hoven heet,
Die in groten gloyen stonde,
Dat die vlamme ghinghe uten monde,
Ic crop[e] er in met vlite,
Mocht ic mier sonden werden quite.
Here, Ghi hebt wanhope verwaten,
Daer op will' ic mi verlaten!
Ic ben, die altoes ghenade hoept,
Al ees 't dat mi anxt noept
Ende mi bringt in groten vare.
En was nye soe groten sondare,
Sint dat Ghi op ertrike quaemt
Ende menschelike vorme naemt
Ende Ghi aen den cruce wout sterven,
So ne lieti den sondare niet bederven;
Die met berouwenesse socht gnade,
Hi vant se, al quam hi spade,

Als 't wel openbaer scheen
Den enen sondare van den tween,
Die t'Uwer rechter siden hinc.
Dat 's ons een troestelijc dinc,
Dat Ghi ne ontfinc onbescouden.
Goet berou mach als ghewouden;
Dat magh ic merken an desen.
Ghi seit: „Vrient, du salt wesen
Met Mi heden in Mijn Rike,
Dat segg'ic U ghewaerlike,"
Noch, Here, waes 't openbare,
Dat Gisemast, die mordenare,
Ten lesten om ghenade bat.
Hi gaf U weder gout no scat,
Dan hem berouden sine sonden,
U ontfermecheit en es niet te gronden,
Niet meer, dan men mach
Die zee uut sceppen op enen dach
Ende droghen al toten gronde.
Dus was nye soe grote sonde,
Vrouwe, U ghenaden en gaen boven.
Hoe soud' ic dan sijn verscoven
Van Uwer ontfermecheit,
Ocht mi mijn sonden sijn soe leit?"

DAER si lach in dit ghebede,
Quam een vaec in al haer lede
Ende si wart in slape sochte.
In enen vysioen haer dochte,
Hoe een stemme aen haer riep,
Daer si lach ende sliep:
„Mensche, du heves soe lange gecarmt,
Dat Maria dijns ontfarmt,
Want si heeft U verbeden.
Gaet in den cloester met haestecheden:
Ghi vindt die doren open wide,
Daer ghi uut ginges ten selven tide
Met uwen lieve, den ionghelinc,
Die u in der noet af ghinc.
Al dijn abijt vinstu weder
Ligghen opten outaer neder;
Wile, covele ende scoen
Moeghedi coenlijc ane doen;
Des danct hoeghelike Mariën:
Die slotele van der sacristiën,
Die ghi voer 't beelde hinct
's Nachs, doen ghi uut ghinct,
Die heeft Si soe doen bewaren,
Dat men binnen veertien iaren

Uwes nye en ghemiste,
Soe dat yemen daer af wiste.
Maria es soe wel U vrient:
Si heeft altoes voer U ghedient
Min no meer na dijn ghelike.
Dat heeft die Vrouwe van hemelrike,
Sonderse, doer u ghedaen!
Si heet u in den cloester gaen.
Ghi en vint nyeman op u bedde.
Het 's van Gode, dat ic u quedde!"

NA desen en waes 't niet lanc,
Dat si uut haren slape ontspranc.
Si seide: „God, gheweldech [H]ere,
En ghehinct den duvel nemmermere,
Dat hi mi bringhe in mere verdriet,
Dan mi nu es ghesciet!
Ocht ic nu in den cloester ghinghe
Ende men mi over dieveghe vinghe,
Soe war[e] ic noch meer ghescent,
Dan doe ic ierst rumde covent.
Ic mane U, God die goede,
Dor Uwen pretiosen bloede,

Dat uut Uwer ziden liep,
Ocht die stemme, die aen mi riep,
Hier es comen te minen baten,
Dat sij 's niet en moete laten,
Si en come anderwerf tot hare
Ende derde werven openbare,
Soe dat ic mach sonder waen
Weder in minen cloester gaen.
Ic wil 're om benedïen
Ende loven altoes Mariën!"

's ANDERS 's nachs, moghedi horen,
Quam haer een stemme te voren,
Die op haer riep ende seide:
„Mensche, du maecs te langhe beide!
Ganc weder in dinen cloester,
God sal wesen dijn troester.
Doet dat Maria u ontbiet!
Ic ben haer bode, en twivels niet."
Nu heef si se anderwerf vernomen,
Die stemme tote haer comen
Ende hiet se in den cloester gaen;
Nochtan en dorst sij 's niet bestaen.

Der derder nacht verbeyt si noch
Ende seide: „Ees 't elfs ghedroch,
Dat mi comt te voren,
Soe magh ic cortelike scoren
Des duvels ghewelt ende sine cracht
Ende ocht hi 're comt te nacht,
Here, soe maecten soe confuus,
Dat hi vare uten huus,
Dat hi mi niet en moete scaden.
Maria, nu staet mi in staden,
Die ene stemme ane mi sint,
Ende hiet mi gaen in 't covint;
Ic mane U, Vrouwe, bi Uwen Kinde,
Dat Ghi se mi derdewerven wilt sinden."

DOEN waecte si den derden nacht.
Een stemme quam van Gods cracht
Met enen over groten lichte
Ende seide: „Het 's bi onrechte,
Dat ghi niet en doet dat ic u hiet,
Want u Maria bi mi ontbiet.
Ghi moecht beiden te lanc!
Gaet in den cloester, sonder wanc,

Ghi vint die doren op ende wide ontdaen,
Daer ghi wilt, moghedi gaen.
U abijt vindi weder
Ligghende opten outaer neder."
Als die stemme dit hadde gheseit,
En mochte die zondersse, die daer leit,
Die claerheit metten oghen wel sien;
Si seide: „Nu en darf mi niet twien,
Dese stemme comt van Gode,
Ende es der Maghet Mariën bode.
Dat wet[e] ic nu sonder hone.
Si comt met lichte soe scone;
Nu en will' ic 's niet laten,
Ic wille mi in den cloester maken,
Ic saelt oec doen in goeder trouwen
Opten troest van Onser Vrouwen,
Ende wille mijn kinder beide gader
Bevelen Gode onsen Vader.
Hi sal se wel bewaren."
Doen toech si ute al sonder sparen
Haer cleder, daer si se met decte
Heymelike, dat si se niet en wecte.
Si cusse se beide aen haren mont.
Si seide: „Kinder, blijft ghesont.

Op den troest van Onser Vrouwen
Lat[e] ic u hier in goeder trouwen,
Ende hadde mi Maria niet verbeden,
Ic en hadde u niet begheven
Om al 't goet, dat Rome heeft binnen."
Hoert, wes si sal beghinnen.

NU gaet si met groten weene
Ten cloester waert, moeder eene.
Doen si quam in den vergiere,
Vant si die dore ontsloten sciere.
Si ghinck er in sonder wanc:
„Maria, hebbes danc,
Ic ben comen binnen mure;
God gheve mi goede aventure!"
Waer si quam, vant si die dore
Al wide open ieghen hore.
In die kerke si doe trac;
Heymelike si doe sprac:
„God Here, ic bidde U met vlite,
Hulpt mi weder in minen abite,
Dat ic over veertien iaer
Liet ligghen op Onser Vrouwen outaer,

's Nachs, doen ic danen sciet!"
Dit en es gheloghen niet,
Ic seg 't u sonder ghile:
Scone, covele ende wile
Vant si ter selver stede weder,
Daer sij 't hadde gheleit neder.
Si traec 't an haestelike
Ende seide: „God van hemelrike
Ende Maria, Maghet fijn,
Ghebenedijt moetti sijn!
Ghi sijt alre doghet bloeme!
In Uwen reine magedoeme
Droeghedi een Kint sonder wee,
Dat Here sal bliven emmermee;
Ghi sijt een uut vercoren werde,
U Kint maecte hemel en erde.
Deze ghewelt comt U van Gode
Ende staet altoes t'Uwen ghebode.
Den Here, die 's ons broeder,
Moghedi ghebieden als moeder
Ende Hi U heten lieve dochter.
Hier omme lev[e] ic vele te sochter.
Wie aen U soect ghenade,
Hi vint se, al comt hi spade.

U hulpe die es alte groet;
Al hebb' ic vernoy ende noet,
Het 's bi U ghewandelt soe,
Dat ic nu mach wesen vroe.
Met rechte magh ic U benediën!"
Die slotele van der sacristiën
Sach si hanghen, in ware dinc,
Vor Mariën, daer si se hinc.
Die slotele hinc si aen hare
Ende ghinc ten core, daer si clare
Lampten sach berren in allen hoeken.
Daer na ghinc si ten boeken
Ende leide elc op sine stede,
Alsi dicke te voren dede,
Ende si bat der Maghet Mariën,
Dat Si se van evele moeste vriën
Ende haer kinder, die si liet
Ter weduwen huus in zwaer verdriet.
Binnen dien was die nacht ghegaen,
Dat d'orloy begonste te slaen,
Daer men middernacht bi kinde.
Si nam cloczeel biden inde
Ende luude metten so wel te tiden,
Dat sij 't hoerden in allen ziden,

Die boven opten dormter laghen.
Die quam alle sonder traghen
Van den dormter ghemene.
Si ne wisten hier af, groet no clene.
Si bleef in den cloester haren tijt,
Sonder lachter ende verwijt:
Maria hadde ghedient voer hare,
Ghelijc oft sij't selve ware.
Dus was die sonderse bekeert,
Maria te love, die men eert,
Der Maghet van hemelrike,
Die altoes ghetrouwelike
Haren vrient staet in staden,
Alsi in node sijn verladen.

DESE ioffrouwe, daer ic af las,
Es nonne alsi te voren was.
Nu en will' ic vergheten niet
Haer twee kindere, die si liet
Ter weduwen huus in groter noet.
Si en hadden ghelt noch broet.
In can u niet vergronden,
Doen si haer moeder niet en vonden,

Wat groter rouwe dat si dreven.
Die weduwe ghinck er sitten neven:
Si hadd' er op ontfermenisse.
Si seide: „Ic wille toter absisse
Gaen met desen twee kinden.
God sal hare in 't herte sinden,
Dat si hen goet sal doen."
Si deden ane cleder ende scoen,
Si ghinck er met in covent;
Si seide: „Vrouwe, nu bekent
Den noet van desen twee wesen:
Die moeder heef se met vresen
Te nacht in mijn huus gelaten
Ende es ghegaen hare straten,
Ic en weet, West noch Oest.
Dus sijn die kinder onghetroest.
Ic hulpe hen gheerne, wist ic hoe."
Die abdisse sprack er toe:
„Hout se wel, ic sael 't u lonen,
Dat ghij 's u niet en selt becronen,
Na dat si u sijn ghelaten;
Men gheve hen der caritaten
Elcs daghes, om Gode.
Sint hier daghelijcs enen bode,

Die hen drincken hale ende eten.
Gheberst hen yet, laet mi weten."
Die weduwe was vroe,
Dat haer comen was alsoe.
Si nam die kinder met hare
Ende hadd' er toe goede ware.
Die moeder, die se hadde ghesoghet
Ende pine daerom ghedoeghet,
Haer was wel te moede,
Doen si se wiste in goeder hoede,
Haer kinder, die si begaf
In groter noet ende ghinc af.
Si ne hadde vaer no hinder
Voert meer om hare kinder.
Si leide vort een heylech leven;
Menech suchten ende beven
Hadsi nacht ende dach,
Want haar die rouwe in 't herte lach
Van haren quaden sonden,
Die si niet en dorste vermonden
Ghenen mensche, no ontdecken,
Noe in dichten oec vertrecken.

HIER na quam op enen dach
Een abt, die se te visenteerne plach
Eenwerven binnen den iare,
Om te vernemen oft daer ware
Enech lachterlike gheruchte,
Daer si blame af hebben mochte.
's Daghes als hi 're comen was,
Lach die sonderse ende las
In den coer haer ghebet,
In groter twivelingen met.
Die duvel becorese metter scame,
Dat si haer sondelike blame
Vore den abt niet en soude bringhen.
Als [s]i lach in der bedinghen,
Sach si, hoe dat neven haer leet
Een ionghelinc, met witten ghecleet;
Hi droech in sinen arm al bloet
Een kint, dat dochte haer doet.
Die ionghelinc warp op ende neder
Enen appel ende vink [h]en weder
Vor 't kint, ende maecte spel.
Dit versach die nonne wel,
Daer si in haer ghebede lach.
Si seide: „Vrient, of 't wesen mach,

Ende of ghi comen sijt van Gode,
Soe man[e] ic u bi Sine ghebode,
Dat ghi mi segt ende niet en heelt,
Waerom ghi voer dat kint speelt
Metten sconen appel roet,
Ende het leet in uwen arm doet!
U spel en helpt hem niet een haer."
„Seker, nonne, ghi segt waer:
En weet niet van minen spele
Weder luttel no vele,
Het 's doet, en hoert no en siet.
Al des ghelike en weet God niet,
Dat ghi leest ende vast;
Dat en helpt u niet een bast;
Het 's al verloren pine,
Dat ghi neemt discipline;
Ghi sijt in sonden soe versmoert,
Dat God u beden niet en hoert
Boven in Sijn Rike.
Ic rade u: haestelike
Gaet ten abt, uwen vader,
Ende verteelt hem algader
U sonden, al sonder lieghen.
Laet u den duvel niet bedrieghen.

Die abt sal u absolveren
Van den sonden, die u deren.
Ees 't, dat ghi se niet en wilt spreken,
God sal se zwaerlike an u wreken!"
Die ionghelinc ghinc ute haer oghen;
Hi ne wilde haer nemmeer vertoghen.
Dat hi seide, heeft si verstaen.
's Morghens ghinc si alsoe saen
Ten abt ende bat, dat hi hoerde
Haer biechte van worde te worde.
Die abt was vroet van sinne.
Hi seide: „Dochter, lieve minne,
Des en will' ic laten niet,
Bepeinst u wel ende besiet
Volcomelijc van uwen sonden."
Ende si ghinc ten selven stonden
Den heyleghen abt sitten neven
Ende ontdecten hem al haer leven,
Ende haer vite van beghinne:
Hoe si met ere dulre minne
Becort was soe uter maten,
Dat si moeste ligghen laten
Haer abijt met groten vare
Eens 's nachts op Onser Vrouwen outare,

Ende rumede den cloester met enen man,
Die twee kindere aen hare wan.
Al dat haer ye was ghesciet,
Dies ne liet si achter niet;
Wat si wiste in haer herte gront,
Maecte si den abt al cont.
Doen si ghebiecht hadde algader,
Sprac d'abt, die heyleghe vader:
„Dochter, ic sal u absolveren
Van den sonden, die u deren
Die ghi mi nu hebt ghelijt.
Gheloeft ende ghebenedijt
Moet die Moeder Gods wesen!"
Hi leide haer op 't hoeft met desen
Die hant ende gaf haer perdoen.
Hi seide: „Ic sal in een sermoen
U biechte openbare seggen
Ende die soe wiselike beleggen
Dat ghi ende u kinder mede
Nemmermeer, te ghere stede,
Ghenen lachter en selt ghecrigen.
Het ware onrecht, soude men 't swigen,
Die scone miracle, die ons Here
Dede doer Siere Moeder ere.

Ic sael 't orconden over al.
Ic hope, datter noch bi sal
Menech sondare bekeren
Ende Onser Liever Vrouwen eren."

HI deet verstaen den covende,
Eer hi thuus weder wende,
Hoe ere nonnen was ghesciet;
Maer si ne wisten niet,
Wie sie was, het bleef verholen.
Die abt voer Gode volen.
Der nonnen kinder nam hi beide
Ende vore se in sijn gheleide.
Grau abijt dedi hen an
Ende si worden twee goede man.
Haer moeder hiet Beatrijs.
Loef Gode ende prijs
Ende Maria, die Gode soghede,
Ende dese scone miracle toghede!
Si halp haer uut alre noet.
Nu bidden wi alle, cleine ende groet,
Die dese miracle horen lesen,
Dat Maria moet wesen

Ons vorsprake in 't soete dal,
Daer God die werelt doemen sal.

Amen!

TOELICHTING

Deze uitgave van 'Beatrijs' is bewerkt naar het handschrift uit 1374, hetwelk deel uitmaakt van de verzameling der Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage (No. 76 E 5). Zij is bestemd voor liefhebbers onzer Letteren, die deze legende willen lezen in een verzorgde typographische uitvoering, en dus niet voor philologen.

Om de leesbaarheid van dezen ouden tekst te bevorderen heb ik gemeend leesteekens te mogen aanbrengen en zelfs woorden, die in het handschrift van 1374 aan elkaar geschreven zijn, te mogen scheiden. Hierdoor heb ik, in afwijking van genoemd manuscript, nog al eens gebruik moeten maken van apostrophen aan het eind of aan het begin van een woord, en hier en daar een letter moeten inlasschen, die ik tusschen haakjes geplaatst heb.

Dit moge dan niet naar den zin der philologen zijn: de 'gewone' lezer zal mij toegeven dat hierdoor de leesbaarheid bevorderd is geworden.

Verder heb ik de woorden 'God' en 'Maria' en andere namen met een hoofdletter laten beginnen, voor 'u' waar dit noodig was 'v' gezet en voor 'uu': 'vv'. De Romeinsche getallen in de versregels heb ik bovendien als gewone woorden gedrukt.

Indien door deze uitgave bereikt wordt, dat de oorspronkelijke tekst méér dan voorheen gelezen wordt dan zal ik mijne moeite ruimschoots beloond achten.

Maastricht, November 1937. A.A.M. STOLS.

'BEATRIJS, Een Middeleeuwsche Legende"
werd gezet met de letter 'Lutetia' en verlucht
met houtsneden van Victor Stuyvaert.
Druk van A.A.M. Stols te Maastricht.
Er werden 25 exemplaren op Hollandsch papier
gedrukt, genummerd van 1-25, waarvan 10
exemplaren niet in den handel zijn.

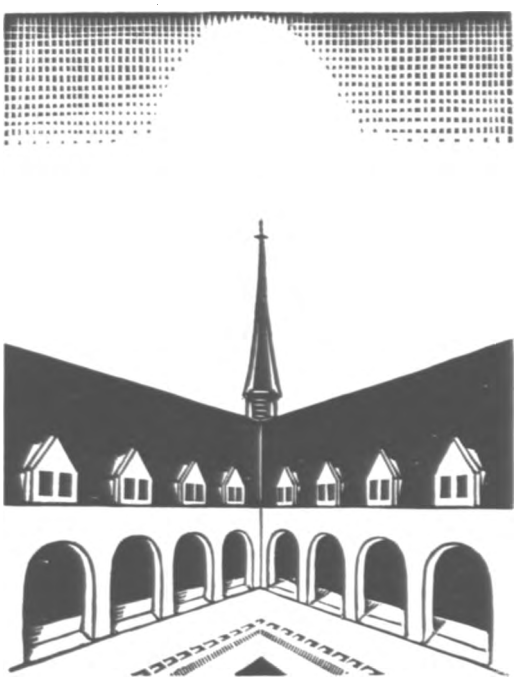

In dezelfde uitvoering is verschenen:

MIDDELEEUWSCHE LIEDEKENS

Van Twee Conincskinderen,
Naer Oostland willen wi ryden,
Het Liedeken van Heer Halewyn

•

Met 40 houtsneden
van
VICTOR STUYVAERT

•

Ingenaaid 2.50
Gebonden 3.50

•

Een uitgave die zich er bij uitstek
toe leent om als geschenk te dienen.